

YAPAY ZEKÂ YÖNETİŞİMİNDE ABD, AB VE ÇİN MODELLERİ

* Zeynep Sıla ÇARDAKBAŞI

İstanbul Barosu Bilişim Hukuku Komisyonu
Yapay Zekâ Çalışma Grubu

GİRİŞ

Yapay zeka (“YZ”) çağında, teknoloji sadece ekonomik bir araç olmaktan çıkıp toplumsal, hukuki ve etik boyutlarıyla insan yaşamının temel yapı taşlarını şekillendiren bir güç haline geldi. Bu dönüşüm, yalnızca inovasyon ve üretim süreçlerini değil, aynı zamanda hukukun uygulanmasını, devlet politikalarını ve bireysel hakların korunmasını doğrudan etkiler. İşte tam bu noktada YZ yönetişimi kavramı devreye girer.

YZ yönetişimi, YZ sistemlerinin tasarlanmasından kullanılmasına, denetlenmesinden sorumlu tutulmasına kadar olan süreçlerin hukuk, etik ve politika çerçevesinde yönetilmesidir. Bu yönetim, devletler, şirketler, üniversiteler ve sivil toplum gibi farklı aktörlerin birlikte çalıştığı bir sistemle yürütülür¹.

YZ yönetişiminin temel amacı, teknolojik ilerlemenin toplumsal yarara dönüştürülmesini sağlamak ve olası zararları önlemektir. Bu bağlamda üç ana eksen öne çıkar:

1. Hukuki ve Düzenleyici Eksen: YZ sistemlerinin veri işleme, algoritmik şeffaflık, hesap verebilirlik ve güvenlik gibi konularda yasal çerçevelere uygunluğunu garanti altına alır. Örneğin, Avrupa Birliği (“AB”)’nde AB Genel Veri Koruma Tüzüğü² (“GVKT”) ve AB Yapay Zekâ Yasası³ (“YZ Yasası”), YZ kullanımında bireysel hakları ve veri mahremiyetini korumayı amaçlar.
2. Etik ve Normatif Eksen: YZ’nin karar alma süreçlerinde adalet, ayrımcılığın önlenmesi, insan onuru ve toplumsal fayda gibi etik ilkelere uygun hareket etmesini sağlar. Burada önemli bir unsur, algoritmaların önyargısız ve şeffaf şekilde çalışmasını temin etmektir.
3. Siyasal ve Stratejik Eksen: YZ, sadece teknik bir araç değil, aynı zamanda ekonomik güç, ulusal güvenlik ve sosyal kontrol mekanizmasıdır. Bu nedenle yönetim, devletlerin stratejik hedefleri ile teknoloji şirketlerinin inovasyon kabiliyetleri arasında bir denge kurmayı da içerir.

¹ Anu Bradford, Digital Empires: The Global Battle to Regulate Technology, Columbia Law School, 2023.

² Avrupa Parlamentosu ve Konsey, (2016). Tüzük (AB) 2016/679, General Data Protection Regulation, (Genel Veri Koruma Tüzüğü). <https://eur-lex.europa.eu/el/reg/2016/679/oj/eng>, Erişim tarihi: 30/11/2025.

³ Avrupa Parlamentosu ve Konsey (2024), Tüzük (AB) 2024/1689, Artificial Intelligence Act, (Yapay Zekâ Yasası) <https://eur-lex.europa.eu/el/reg/2024/1689/oj/eng>, Erişim tarihi: 30/11/2025.

YZ yönetişimi, bu üç eksen üzerinden şekillendiğinde, yalnızca teknolojinin gelişimini yönlendirmekle kalmaz; aynı zamanda hukuk, demokrasi ve insan hakları ile olan ilişkisini de yeniden tanımlar. Örneğin, bir YZ algoritması yanlış kararlar verdiğinde veya veri ihlali yaşandığında sorumluluğun kime ait olduğu, hangi mercilerin denetim yetkisine sahip olduğu, hangi etik standartların ihlal edildiği gibi sorular bu yönetim çerçevesi içinde yanıt bulur.

Özetle, YZ yönetişimi, teknoloji ile toplum arasında bir köprü kurar: inovasyonun hızını ve verimliliğini korurken, toplumsal değerlerin, hukukun ve bireysel hakların zedelenmesini önler. Bu köprü, farklı ülkelerde farklı anlayışlarla şekillenir; Amerika Birleşik Devletleri(“ABD”)’nde piyasa odaklı, Çin’de devlet merkezli ve Avrupa’da hak temelli bir yaklaşım öne çıkar. Bu çeşitlilik, küresel YZ ekosisteminde hem iş birliği hem de çatışma alanları yaratır.

Anahtar Kelimeler: YZ Yönetişimi, Şirket Merkezli Yönetişim, Devlet Merkezli Yönetişim, Hak Temelli Yönetişim, Dijital Strateji, Veri ve Gözetim Politikaları, Veri Egemenliği

I. ABD’de YZ Yönetişimi: Piyasa Odaklı Bir Yaklaşım

YZ yönetişimi konusunda küresel ölçekte en etkili aktörlerden biri olan ABD, bu alanı büyük ölçüde piyasa odaklı bir çerçevede düzenlemektedir. ABD modeli, hukuki bakımdan “regülasyon asgari düzeyde, inovasyon azami düzeyde” anlayışına dayanır. Bu yaklaşım, bireysel özgürlükleri ve girişimci dinamizmi, devlet müdahalesinin önüne koyan Amerikan liberalizminin tarihsel bir uzantısıdır⁴.

ABD’nin YZ politikası, devletin yönlendirici bir aktörden ziyade teknoloji ekosisteminin kolaylaştırıcısı rolünü üstlendiği bir yapıya sahiptir. Bu nedenle, Amerikan YZ yönetişimi, AB’nin “hak temelli” veya Çin’in “devlet merkezli” modellerine kıyasla çok daha merkeziyetsiz ve şirket odaklı bir karakter gösterir⁵.

1. Piyasa Temelli Hukuki Mantık

ABD’de teknoloji hukukunun temel varsayımı, inovasyonun özgürlükle beslendiği yönündedir. Bu nedenle, YZ uygulamalarının geliştirilmesi ve ticarileştirilmesi sürecinde devletin

müdahalesi minimum düzeyde tutulur. Hukuki yapı, yeni teknolojilere ilişkin kuralların doğrudan düzenleyici kurumlar tarafından değil, piyasa aktörleri tarafından “öz düzenleme” yoluyla şekillendirilmesine imkân tanır. Bu yaklaşım, First Amendment (Birinci Değişiklik)⁶ ile korunan ifade özgürlüğü geleneğinin de etkisi altındadır. ABD, algoritmik karar alma sistemlerini bile ifade özgürlüğünün bir uzantısı olarak değerlendirebilir. Bu bakımdan, algoritmaların içerik üretimi veya moderasyonu konusundaki faaliyetlerine kamu müdahalesi genellikle sınırlıdır.

2. Hukuki Dağınıklık ve Yumuşak Hukuk Mekanizmaları

Amerikan modelinin en dikkat çeken özelliklerinden biri, federal düzeyde yeknesak bir YZ yasasının bulunmamasıdır. YZ ve veri korumasına ilişkin düzenlemeler; Federal Ticaret Komisyonu (“FTC”), Ulusal Standartlar ve Teknoloji Enstitüsü (“NIST”) ve bazı eyalet yasaları (örneğin Kaliforniya Tüketici Gizliliği Yasası CCPA)⁷ aracılığıyla parçalı biçimde uygulanır. Bu dağınık yapı, klasik anlamda bir yapay zeka kullanımı yerine, bir dizi

⁴ Anu Bradford, Digital Empires: The Global Battle to Regulate Technology, Chapter 1: The American Market-Driven Regulatory Model, Oxford University Press, 2023.

⁵ Ren Bin Lee Dixon, Artificial Intelligence Governance: A Comparative Analysis of China, the European Union, and the United States -Discussion: The Context of Governance in China, the European

Union, and the United States, The University of Minnesota, 2022.

⁶ First Amendment, ABD, 1791. <https://constitution.congress.gov/browse/amendments-1/> Erişim Tarihi: 30/09/2025

⁷ California Consumer Privacy Act, California, 2018. https://cpla.ca.gov/pdf/ccpa_statute, Erişim Tarihi: 07/12/2025

yumuşak hukuk mekanizmasının geliştirilmesine yol açmıştır. 2022’de Beyaz Saray tarafından yayımlanan AI Bill of Rights Blueprint⁸ (Yapay Zekâ Hakları Bildirgesi Taslağı), bağlayıcı olmayan ancak etik ilke düzeyinde yön gösterici bir metindir. Aynı şekilde, NIST AI Risk Management Framework⁹, algoritmik sistemlerde güvenlik, şeffaflık ve sorumluluk ilkelerini teşvik eder; ancak bu çerçeve, yasal zorunluluk doğurmaz. Bu durum, Amerikan hukuk sisteminin esnekliğini ve inovasyon dostu yapısını yansıtırken; aynı zamanda hesap verebilirlik ve temel hakların korunması açısından önemli boşluklar yaratmaktadır.

3. Şirket Merkezli Yönetişim

ABD’de yapay zekânın fiilî yönetişimi, büyük ölçüde teknoloji devleri tarafından yürütülmektedir. OpenAI, Google, Microsoft, Meta ve Amazon gibi şirketler yalnızca piyasayı değil, aynı zamanda etik standartları da belirleyen aktörler hâline gelmiştir. Bu şirketler, YZ politikalarının şekillenmesinde hem ekonomik güçleri hem de teknik bilgi üstünlükleri sayesinde regülatör benzeri bir etki yaratmaktadır. Örneğin, OpenAI’nin “Responsible AI”

ilkeleri¹⁰ veya Google’ın “AI Principles” rehberi¹¹, küresel ölçekte politika yapımcılar tarafından referans alınmaktadır.

Bununla birlikte, bu öz düzenleme mekanizmaları kamu yararını koruma konusunda yetersiz kalabilmektedir. Zira şirketler, doğal olarak kâr maksimizasyonu amacıyla hareket etmekte ve etik ilkeleri ancak ticari çıkarlarıyla çelişmediği sürece uygulamaktadır. Bu durum, “regülasyon boşluğu” olarak nitelendirilen bir sorunu doğurur.

4. Demokratik Değerler ile Ekonomik Çıkarlar Arasında Denge

ABD modeli, YZ yönetişimini çoğunlukla piyasa özgürlüğü, bireysel haklar, ulusal güvenlik üçgeninde ele alır. Ancak bu üç unsur arasındaki dengenin her zaman istikrarlı olduğu söylenemez. Örneğin, sosyal medya algoritmalarının seçim süreçlerini manipüle ettiği iddiaları, özellikle 2016 ABD başkanlık seçimleri ve Brexit referandumu sonrasında yoğun biçimde gündeme gelmiştir. Cambridge Analytica skandalıyla birlikte milyonlarca kullanıcının verisinin izinsiz şekilde toplanarak seçmen davranışlarını etkilemek

⁸ AI Bill of Rights Blueprint, Washington. <https://bidenwhitehouse.archives.gov/ostp/ai-bill-of-rights/>, Erişim Tarihi: 30/09/2025

⁹ NIST AI Risk Management Framework, Gaithersburg. <https://www.nist.gov/itl/ai-risk-management-framework>, Erişim Tarihi: 30/09/2025

¹⁰ OpenAI, Responsible AI İlkeleri, <https://openai.com/safety/>, Erişim Tarihi: 03/11/2025

¹¹ Google, AI Principles Rehberi, <https://ai.google/principles>, Erişim Tarihi: 03/11/2025

üzere kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Bu olay, algoritmaların yalnızca bilgi akışını değil, aynı zamanda demokratik tercihleri de yönlendirme potansiyeline sahip olduğunu göstermiştir.

Bu gelişmeler sonrasında, ABD Kongresi'nde teknoloji devlerine karşı artan bir hesap verebilirlik baskısı oluşmuş; Meta (Facebook), Google ve Twitter gibi şirketlerin yöneticileri birçok kez Kongre oturumlarında ifade vermeye çağırılmıştır. Ancak, bu sorgulamalar ve düzenleme çağrıları çoğunlukla sınırlı kalmıştır; zira katı regülasyonların teknolojik inovasyonu yavaşlatabileceği ve ABD'nin küresel rekabet gücünü zayıflatabileceği yönünde endişeler dile getirilmiştir¹². YZ etiği, bu çerçevede daha çok özel sektör öncülüğünde gelişen bir alan hâline gelmiştir. Amerikan üniversiteleri ve teknoloji şirketleri, etik YZ araştırmalarını destekler; ancak bunlar genellikle bağlayıcı normlar değil, kılavuz ilkeler düzeyinde kalır.

5. Küresel Etki ve “Amerikan Modelinin İhracı”

ABD'nin piyasa odaklı yönetim anlayışı, küresel dijital ekonomideki Amerikan hâkimiyetinin de temelini oluşturur. Bu model, teknoloji ihracıyla birlikte norm ihracını da beraberinde getirmiştir. Yazılım altyapıları, bulut hizmetleri ve platform ekonomisi, Amerikan hukuk anlayışını dolaylı biçimde dünya geneline taşımıştır. Örneğin, Amerikan platformlarının (YouTube, X, Meta) içerik moderasyonu politikaları, birçok ülkede ifade özgürlüğü ve nefret söylemi sınırlarının fiilen nasıl çizileceğini belirlemektedir. Bu durum, devletlerin hukuki yetkilerinden bağımsız olarak “özel düzenleyici güç” yaratır¹³.

Bu yönüyle Amerikan modeli, yalnızca bir düzenleme biçimi değil, aynı zamanda dijital egemenliğin yeni bir yorumudur. Devlet egemenliği yerine şirket egemenliği fikrini öne çıkarır.

II. Çin'de YZ Yönetimi: Devlet Merkezli Bir Model

YZ teknolojilerinin küresel ölçekte yükselişi, yalnızca ekonomik ve bilimsel bir dönüşümü değil, aynı zamanda siyasal ve ideolojik bir rekabeti de beraberinde getirdi.

¹² ABA, Manipulating Social Media to Undermine Democracy, ABD, 2017, https://www.americanbar.org/groups/public_interest/election_law/american-democracy/our-work/democracy-database/manipulating-social-media-undermine-democracy/, Erişim Tarihi: 03/11/2025

¹³ Alex He, AI Development and Governance in China amid Geopolitical Tensions, CIGI Paper No. 338 — November 2025, https://www.cigionline.org/static/documents/no.338_He.pdf, Erişim Tarihi: 02/11/2025

Bu rekabetin en çarpıcı taraflarından biri, Çin'in geliştirdiği devlet merkezli yapay zekâ yönetişimi modelidir. ABD'nin piyasa güdümlü liberal yaklaşımından ve AB'nin hak temelli düzenleme modelinden farklı olarak, Çin modeli güçlü bir devlet kontrolü, stratejik planlama ve ulusal güvenlik öncelikleri üzerine inşa edilmiştir¹⁴.

1. Devletin Teknoloji Üzerindeki Hakimiyeti

Çin'de YZ politikası, yalnızca ekonomik rekabetin değil, aynı zamanda devletin siyasi egemenliğini koruma anlayışının bir uzantısıdır. Çin hükümeti, dijital dönüşümü “kalkınma” kadar “kontrol” meselesi olarak da ele almaktadır. Bu nedenle Çin'de YZ, bireysel özgürlükleri genişleten bir araçtan ziyade, kolektif düzeni ve sosyal istikrarı koruyan bir yönetim teknolojisi olarak görülmektedir.

2017'de yayımlanan “Yeni Nesil Yapay Zekâ Gelişim Planı”¹⁵, Çin'in bu alandaki stratejik yönünü belirlemiştir. Plan, 2030 yılına kadar Çin'i YZ'de küresel lider ülke hâline getirmeyi hedeflerken, aynı zamanda

teknolojik gelişmenin Komünist Parti'nin toplumsal istikrar politikalarıyla uyumlu olması gerektiğini de vurgulamıştır. Dolayısıyla Çin'de YZ, yalnızca ekonomik büyümenin değil, ideolojik bütünlüğün de bir unsuru olarak kabul edilir. Bu çerçevede, veri toplama, gözetim ve içerik kontrolü gibi faaliyetler, devletin meşru yetkisi kapsamında görülür.

2. Veri Egemenliği ve Dijital Milliyetçilik

Çin modelinin merkezinde, veri egemenliği anlayışı yer alır. Çin, veriyi “stratejik ulusal kaynak” olarak görür ve veri akışlarını sıkı biçimde denetler. Bu anlayış, Batı'daki “veri serbestisi” yaklaşımının tam tersidir.

2021 tarihli Data Security Law¹⁶ ve Personal Information Protection Law (PIPL)¹⁷, Çin'in dijital egemenlik vizyonunu yasal zemine taşımıştır. Bu yasalar, kişisel verilerin Çin sınırları içinde depolanmasını ve yurt dışına aktarımının devlet onayına tabi olmasını öngörür. Böylece Çin, yalnızca vatandaşlarının değil, ülkede faaliyet gösteren yabancı

¹⁴ Anu Bradford, Digital Empires: The Global Battle to Regulate Technology, Columbia Law School, 2023.

¹⁵ Yeni Nesil Yapay Zekâ Gelişim Planı (AIDP), Stanford University, 2017, <https://digichina.stanford.edu/work/full-translation-chinas-new-generation-artificial-intelligence-development-plan-2017/>, Erişim Tarihi: 02/11/2025

¹⁶ Data Security Law (DSL), Stanford University, 2021,

<https://digichina.stanford.edu/work/translation-data-security-law-of-the-peoples-republic-of-china/>
Erişim Tarihi: 02/11/2025

¹⁷ Personal Information Protection Law (PIPL), Stanford University, 2021, <https://digichina.stanford.edu/work/translation-personal-information-protection-law-of-the-peoples-republic-of-china-effective-nov-1-2021/>
Erişim Tarihi: 02/11/2025

şirketlerin verileri üzerinde de kontrol kurar.

Bu yaklaşım, Çin'in "Dijital Demir Perde" (*digital iron curtain*)¹⁸ olarak adlandırılan politikalarının hukuki zeminini oluşturur. Veri, burada yalnızca ekonomik bir kaynak değil; ulusal güvenlik ve siyasi meşruiyetin bir aracıdır.

3. Gözetim Toplumu ve Sosyal Uyum Anlayışı

Çin'in YZ yönetişiminin en belirgin yönlerinden biri, devlet gözetiminin dijitalleştirilmiş biçimleridir. Yüz tanıma teknolojileri, akıllı şehir altyapıları ve büyük veri analitiği, sosyal düzeni sürdürmenin "modern" araçları olarak kullanılmaktadır. Örneğin, sosyal kredi sistemi, vatandaşların ekonomik, sosyal ve politik davranışlarını puanlayarak bir tür "dijital sadakat ölçümü"¹⁹ yapar. Bu sistem, Batı'da sıklıkla "otoriter gözetim" biçimi olarak eleştirilse de Çin hükümeti açısından toplumsal güveni artırmanın bir yolu olarak sunulmaktadır. YZ teknolojileri bu sistemin

merkezindedir: yüz tanıma algoritmaları, davranış analitiği ve büyük veri entegrasyonu, bireylerin dijital kimliklerini devletin sürekli gözetimi altına alır. Bu, Çin'in "sosyal uyum"²⁰ kavramını Batı'nın "bireysel özgürlük" anlayışının önüne koyduğunu açık biçimde gösterir.

4. Regülasyonun İdeolojik Yönü

Çin'de YZ düzenlemeleri, teknoloji politikası ile ideoloji arasındaki geçirgenliği yansıtır. Hükümet, teknoloji alanındaki özel girişimleri destekler; ancak bu girişimlerin devletin politik çizgisine uygun davranması beklenir. Bu çerçevede, YZ araştırmaları ve yatırımları büyük ölçüde devlet destekli "şampiyon şirketler" (örneğin Baidu, Alibaba, Tencent, Huawei) üzerinden yürütülmektedir. Bu şirketler hem piyasa rekabetinin hem de devlet stratejisinin taşıyıcılarıdır²¹.

YZ regülasyonlarının merkezinde, 2022'de kabul edilen "Algorithmic Recommendation Regulation"²² yer alır. Bu düzenleme, algoritmaların parti

¹⁸ Noah Berman - Lindsay Maizland -Andrew Chatzky, Is China's Huawei a Threat to U.S. National Security?, 2023. <https://www.cfr.org/backgrounder/chinas-huawei-threat-us-national-security>, Erişim Tarihi: 02/11/2025

¹⁹ Hicham Adarok, Customer Loyalty in the Digital Era: Toward an Integrated Conceptual Framework of Engagement, Trust, and Relationship Quality, Morocco, 2025. <https://ijemd.org/articles/customer-loyalty-in-the-digital-era-toward-an-integrated-conceptual-framework-of-engagement-trust-and-relationship-quality-2025-11-01>, Erişim Tarihi: 07/12/2025

²⁰ Li Jing, The Impact of Confucian Ethics on Social Harmony in Contemporary China, Journal of Philosophy, Culture and Religion, 2024, <https://iprjb.org/journals/JPCR/article/view/2604/3033>, Erişim Tarihi: 05/12/2025

²¹ Anika Shahjabin, China's AI Capitalism: Varieties of Capitalism, State Strategy, and Socio-Cultural Embeddedness in the Pursuit of Technological Dominance, University of Glasgow - Department of Economics, 2021. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5439495 Erişim Tarihi: 21/01/2026

²² Algorithmic Recommendation Regulation , Çin, 2021,

değerleriyle uyumlu içerik üretmesi gerektiğini öngörür. Başka bir ifadeyle, algoritmik sistemlerin siyasi tarafsızlık değil, ideolojik uyum içinde çalışması beklenir²³.

5. Ekonomik Güç Aracı Olarak Yapay Zekâ

Çin hükümeti, YZ'yi yalnızca iç politik kontrolün değil, aynı zamanda küresel ekonomik rekabetin bir aracı olarak da görmektedir. Bu amaçla, YZ araştırma merkezleri, sübvansiyonlu yatırımlar ve ulusal stratejik planlar yoluyla teknolojik kapasite hızla artırılmaktadır.

Çin'in 2020 sonrası dijital stratejisinde, "AI Made in China 2030" sloganı, yalnızca ekonomik bir hedef değil; aynı zamanda teknolojik bağımsızlık ve Batı'ya karşı dijital özerklik iddiasını da simgeler. Bu strateji, Çin'i küresel tedarik zincirlerinde sadece üretici değil, standart belirleyici konuma taşımayı amaçlar²⁴.

6. Çin Modelinin Çelişkileri ve Etkileri

<https://www.chinalawtranslate.com/en/algorithms/#gsc.tab=0>, https://www.cac.gov.cn/2022-01/04/c_1642894606364259.htm, Erişim Tarihi: 07/12/2025

²³ Steve Rolf, China's Regulations on Algorithms, Fes Briefing, 2023, <https://digit-research.org/insights/chinas-regulations-on-algorithms/#:~:text=The%20new%20Chinese%20p,rovisions%2C%20consisting%20of%2035%20brief, and%20e-commerce%20to%20fraud%20prevention%20and%20platform%20work>, Erişim Tarihi: 05/12/2025.

Çin'in YZ yönetişimi modeli, disiplinli ve bütüncül yapısıyla etkileyici bir düzen sağlarken; aynı zamanda bireysel haklar, şeffaflık ve hukukun üstünlüğü konularında önemli eleştiriler almaktadır.

AB ve ABD'deki insan hakları kurumları, Çin'in dijital gözetim politikalarını "otoriter YZ" olarak nitelendirmiştir. Ancak Çin, bu eleştirileri "kültürel farklılık" ve "egemenlik hakkı" argümanlarıyla yanıtlar. Çin'e göre, Batı'nın bireysellik merkezli insan hakları anlayışı, Asya'nın kolektivist sosyal düzeniyle bağdaşmamaktadır²⁵. Bu nedenle Çin modeli, yalnızca bir teknoloji yönetişimi biçimi değil; aynı zamanda farklı bir hukuk ve değer sistemi önerisidir. Devletin yönlendirici olduğu, vatandaşın ise düzenin sürdürülebilirliği için gözetim sistemine "rıza gösterdiği" bir dijital toplum tahayyülüdür.

7. Küresel Düzendeki Çin Etkisi

Çin modeli, özellikle gelişmekte olan ülkeler arasında hızla yeni bir dijital kalkınma paradigması hâline gelmektedir.

²⁴ Maia Gamsakhurdia- Giorgi Chkhikvishvili, International Relations, Strategic Influence, and Public Policy- AI Technologies and XI Jinping's "Chinese Dream" – A New Paradigm of Soft Power, European Political and Law Discourse (2025), 12, 6. <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2025/2025-12-6/05.pdf>

²⁵ Anu Bradford, Digital Empires: The Global Battle to Regulate Technology- The Chinese State-Driven Regulatory Model, Columbia Law School, 2023.

Afrika, Orta Asya ve Latin Amerika'daki bazı hükümetler, Çin'in "dijital altyapı ve devlet kontrolü" dengesini bir kalkınma modeli olarak benimsemektedir²⁶.

Bu durum, yapay zekâ yönetişimi tartışmalarını yalnızca teknik değil, jeopolitik bir mesele hâline getirmiştir. Artık "teknoloji" değil, teknolojiyi kim yönetecek sorusu belirleyici olmaktadır.

III. AB'de YZ Yönetişimi

AB, YZ'nin yükselişiyle birlikte yalnızca teknolojik bir dönüşümün değil, aynı zamanda değer temelli bir yönetim modelinin de öncüsü olma iddiasındadır. ABD'nin piyasa odaklı, Çin'in ise devlet güdümlü YZ stratejilerinden farklı olarak Avrupa modeli, insan merkezli, hak temelli ve adil düzenleme anlayışı üzerine inşa edilmiştir. AB, teknolojik rekabeti yalnızca ekonomik bir araç olarak değil, aynı zamanda toplumsal adalet, eşitlik ve temel hakların korunması açısından bir sınav olarak görmektedir.

1. Değer Temelli Bir Yönetişim Yaklaşımı

AB'nin dijitalleşme sürecindeki temel ilkeleri, "insan onuru", "adalet" ve "sosyal dayanışma" kavramları etrafında şekillenmektedir. Avrupa modelini belirleyen en kritik fark, hak temelli düzenleme yaklaşımıdır. AB, YZ'yi yalnızca ekonomik bir büyüme motoru olarak değil, aynı zamanda toplumun refahını artıracak bir araç olarak görmektedir. Bu nedenle, teknolojik gelişmelerin insan haklarıyla uyum içinde ilerlemesi gerektiği yönünde güçlü bir politik vizyon benimsemiştir²⁷.

Avrupa Komisyonu'nun 2020 tarihli raporunda da vurgulandığı üzere, "ekonomik büyüme ancak kapsayıcı olduğunda adil sayılabilir; bu büyümeden toplumun tüm gelir grupları, özellikle de en dezavantajlı kesimler yararlanmalıdır"²⁸. Bu anlayış, AB'nin YZ düzenlemelerinde adil rekabet, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi kavramlara neden bu kadar önem verdiğini açıkça göstermektedir²⁹.

²⁶ Zhong NAN, China to Enhance Digital Ties With More Countries, Çin, 2023, <https://govt.chinadaily.com.cn/s/202307/12/WS64ae43be498ea274927c4cbb/china-to-enhance-digital-ties-with-more-countries.html>, Erişim Tarihi: 06/12/2025

²⁷ News European Parliament, Artificial Intelligence Act: MEPs adopt landmark law, 13-03-2024. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240308IPR19015/artificial-intelligence-act-meps-adopt-landmark-law>

²⁸The White Paper on Artificial Intelligence, European Parliament, 2020, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/648773/IPOL_BRI%282020%29648773_EN.pdf?utm_source, Erişim Tarihi: 06/12/2025

²⁹ Anu Bradford, Digital Empires: The Global Battle to Regulate Technology -The European Rights-Driven Regulatory Model, Columbia Law School, 2023.

2. Dijital Ekonomide Adalet ve Güç Dengesi

AB, dijital ekonominin devasa şirketler lehine yoğunlaşmasının doğurduğu güç asimetrilerini azaltmayı hedeflemektedir. Dijital dönüşümün, birkaç büyük teknoloji şirketine (özellikle ABD merkezli devlere) ekonomik ve politik üstünlük kazandırdığını fark eden AB, bu durumu adil rekabetin ve demokratik dengenin zedelenmesi olarak değerlendirmektedir.

Bu bağlamda geliştirilen Dijital Pazarlar Yasası³⁰ (Digital Markets Act) ve Dijital Hizmetler Yasası³¹ (Digital Services Act) gibi düzenlemeler, piyasanın rekabetçi yapısını korumayı ve tüketici haklarını güvence altına almayı amaçlamaktadır. Bu yasalar, “önleyici adalet” anlayışıyla, piyasada küçük ve orta ölçekli girişimlerin de rekabet edebilmesi için eşit koşullar yaratmaya çalışmaktadır. Aynı zamanda “sonradan gelen adalet” ilkesine dayanarak dijital dönüşümden doğan kazançların daha dengeli bir şekilde dağıtılmasını sağlamaktadır.

3. Hak Odaklı Düzenleme: Yapay Zekâ Yasası

AB'nin YZ yönetiminde en belirgin adımı, 2024 yılında kabul edilen AB YZ

Yasası olmuştur. Bu yasa, dünyada türünün ilk örneği olarak, YZ sistemlerini risk temelli bir yaklaşımla sınıflandırmakta ve farklı düzeylerde yükümlülükler öngörmektedir. Yüksek riskli sistemler (örneğin, adli sistemlerde, işe alımda veya sağlık alanında kullanılan algoritmalar) için şeffaflık, veri kalitesi, insan gözetimi ve açıklanabilirlik şartları getirilmektedir.

Bu düzenleme, AB'nin sadece teknolojik değil, etik ve hukuki liderlik hedefini de yansıtmaktadır. Çünkü AB, YZ'nin insan haklarına, mahremiyete ve demokratik değerlere zarar vermemesi için uluslararası ölçekte standart koyucu bir rol üstlenmek istemektedir.

AB YZ Yasası'nın arka planında yer alan düşünce, dijital dönüşümün piyasa başarısı kadar toplumsal meşruiyetinin de önemli olduğudur. Dolayısıyla Avrupa modeli, yalnızca ekonomik verimlilikle değil, aynı zamanda insan haklarının korunması ile de ölçülmektedir.

4. Adil Vergilendirme ve Dijital Gelir Dağılımı

AB'nin dijital yönetim stratejisinin bir diğer ayağı, dijital ekonomiden doğan kazançların daha adil bir şekilde paylaşılmasına yöneliktir. AB üye

³⁰ Dijital Pazarlar Yasası (Digital Markets Act), (EU), 2022, https://digital-markets-act.ec.europa.eu/legislation_en?utm_source Erişim Tarihi: 01/11/2025

³¹ Dijital Hizmetler Yasası (Digital Services Act), (EU), 2022, https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj/eng?utm_source Erişim Tarihi: 03/11/2025

devletleri, teknoloji devlerinin düşük vergi ödemesi ve vergi kaçınma stratejilerine karşı ortak bir duruş sergilemiştir. Bu kapsamda geliştirilen Dijital Hizmet Vergisi³² (“*Digital Services Tax*”), dijital ekonomiden elde edilen gelirlerin daha eşit şekilde toplum yararına aktarılmasını amaçlamaktadır.

Bu yaklaşım, AB’nin yalnızca tüketiciyi değil, vatandaşı da merkeze alan bir yönetim modeline sahip olduğunu göstermektedir. Avrupa, teknolojik gücün kamusal refah ile dengelenmesi gerektiğini savunmakta; kazancın bir kısmının dijital dönüşümden olumsuz etkilenen kesimlere yeniden yönlendirilmesini etik bir yükümlülük olarak görmektedir.

5. Platform Çalışanlarının Korunması

YZ destekli platform ekonomisinin (örneğin Uber, Deliveroo gibi dijital emek platformları) yükselişi, AB için sosyal politika açısından da yeni bir sınav yaratmıştır. AB, bu tür platformlarda çalışan bireylerin “bağımsız yüklenici” statüsüne sıkıştırılmasını eleştirerek, sosyal

koruma ve iş güvencesi haklarını genişletme yönünde adımlar atmıştır.

Bu adımlardan ilki, “Platform Çalışanlarına İlişkin AB Direktif Teklifi”³³ (“*Proposal for a Directive on Improving Working Conditions in Platform Work*”) olarak karşımıza çıkmaktadır. Teklifin amacı, platform çalışanlarının statüsünü belirlemek ve platformların belirlenen kriterleri karşılaması hâlinde bu kişilerin işçi olarak kabul edilmesini sağlamaktır. Böylece çalışanlar, sosyal güvenlik, izin ve iş güvencesi gibi temel haklardan yararlanabilecektir.

Buna ek olarak, platformların çalışanları puanlayan, performanslarını ölçen veya iş dağıtan algoritmalarının kullanımında insan denetimi zorunluluğu getirilmiştir. Bu düzenleme, sistemlerin ayrımcılık yapmasının ve işçi haklarının ihlal edilmesinin önüne geçebilmek amacıyla atılmış önemli bir adımdır.

Ayrıca, AB Sosyal Haklar Sütunu³⁴ (“*European Pillar of Social Rights*”) da adil çalışma koşullarını koruma ilkesini

³² “Dijital Hizmet Vergisi (Digital Services Tax – DST), dijital platformların kullanıcıların bulunduğu ülkelerde elde ettikleri gelir üzerinden alınan dolaylı bir vergi türüdür. Avrupa Komisyonu tarafından 2018 yılında önerilmiş olup, özellikle büyük teknoloji şirketlerinin (örneğin Google, Facebook, Amazon) Avrupa Birliği içindeki dijital faaliyetlerinden adil biçimde vergilendirilmesini amaçlamaktadır.” Bkz. Proposal for a Council Directive on the Common System of a Digital Services Tax on Revenues Resulting from the Provision of Certain Digital Services, Avrupa

Komisyonu, Brussels, 21.03.2018 https://taxation-customs.ec.europa.eu/system/files/2018-03/proposal_common_system_digital_services_tax_21032018_en.pdf, Erişim Tarihi: 08/12/2025

³³ Platform Çalışanlarına İlişkin AB Direktif Teklifi (*Proposal for a Directive on Improving Working Conditions in Platform Work*), (EU), 2021, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52021PC0762&utm_source, Erişim Tarihi:03/11/2025

³⁴ AB Sosyal Haklar Sütunu (*European Pillar of Social Rights*), (EU), 2021, <https://employment->

güçlendiren temel dayanaklardan biri olmuştur. Bu tür düzenlemeler doğrultusunda, AB üye devletleri de kendi ulusal mevzuatlarını uyumlu hâle getirmeye başlamıştır. Bu politikalar, Avrupa'nın sosyal adalet temelli dijitalleşme anlayışının en somut göstergelerindedir. Platform çalışanlarının veri haklarının korunması, algoritmik şeffaflık ilkesi ve adil ücretlendirme sistemi, AB'nin teknoloji karşısında emeği koruma vizyonunu yansıtmaktadır.

6. Avrupa Modelinin Felsefi Temelleri

Avrupa Birliği'nin YZ yönetimindeki genel çizgisi, Aydınlanma'dan miras kalan “rasyonel insan” ve “ortak iyi” anlayışına dayanmaktadır. Bu anlayış, teknolojinin sadece güçlülerin değil, toplumun tamamının yararına kullanılmasını öngörür. Avrupa modeli, bu yönüyle ABD'nin serbest piyasa özgürlükçülüğüne ve Çin'in devlet merkezli pragmatizmine karşı üçüncü bir yol sunar: değer temelli dijital egemenlik.

Bu modelde amaç, dijital teknolojiler üzerinde yalnızca stratejik değil, aynı zamanda ahlaki egemenlik kurmaktır. Avrupa, bu sayede hem bireylerin hem de

toplumun dijital geleceğini koruyacak normatif standartlar üretmeyi hedeflemektedir³⁵.

social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/european-pillar-social-rights-building-fairer-and-more-inclusive-european-union_en?utm_source= Erişim Tarihi: 03/11/2025

³⁵ Valentin Wittmann, Timo Meynhardt, Human-centric AI governance: what the EU public values,

what it really, really values, Government Information Quarterly 42, 2025. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0740624X25000784>

SONUÇ

Küresel ölçekte yapay zekâ yönetişimi, günümüzde yalnızca teknolojik kapasite veya ekonomik rekabet çerçevesinde ele alınabilecek bir alan olmaktan çıkmış; devletlerin benimsediği değerler, ideolojik yönelimler ve hukuk anlayışları doğrultusunda şekillenen çok boyutlu bir mücadele alanına dönüşmüştür. Bu bağlamda ABD, Çin ve Avrupa Birliği, yapay zekâ yönetişiminde üç farklı yaklaşımı temsil etmekte ve her biri kendi anlayışını küresel ölçekte etkili kılmaya çalışmaktadır.

ABD'nin piyasa merkezli ve yenilik odaklı yaklaşımı, teknolojik gelişmeyi hızlandırmayı ve girişimci dinamizmi önceleyen liberal bir vizyona dayanırken; Çin'in devlet güdümlü ve pragmatik modeli, yapay zekâyı ulusal kalkınma ve stratejik güç oluşturmanın temel araçlarından biri olarak konumlandırmaktadır. Avrupa Birliği ise bu iki yaklaşım arasında, insan onuru, adalet ve ortak yarar kavramlarını merkeze alan, hakları önceleyen bir yönetişim anlayışı geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu üç yaklaşım arasındaki fark, yalnızca teknik düzenleme tercihlerinde değil; dijital dünyanın nasıl bir yapıya sahip olması gerektiğine dair daha derin bir bakış açısında da kendini göstermektedir.

Bu küresel tablo karşısında Türkiye'nin yapay zekâ yönetişimi alanındaki konumunun da değerlendirilmesi önemlidir. Türkiye'nin mevcut hukuk sistemi, anayasal düzeyde temel hak ve özgürlükleri esas alan bir yapı sunarken; uygulamada dijitalleşme politikalarının büyük ölçüde ekonomik kalkınma ve kamu yönetiminde etkinlik hedefleri etrafında şekillendiği görölmektedir. Bu yönüyle Türkiye'nin, ABD'nin serbest piyasa ağırlıklı yaklaşımından ziyade, Avrupa Birliği'nin hak ve değer merkezli anlayışına daha yakın bir çerçeveye sahip olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, Çin modelinde görölen güçlü merkezi yönlendirme kapasitesinin zaman zaman kamu politikalarında etkili olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Bu nedenle Türkiye açısından, yapay zekâ yönetişiminde Avrupa Birliği yaklaşımını esas alan; ancak yerel ihtiyaçlar ve kurumsal kapasite doğrultusunda uyarlanmış bir modelin daha uygulanabilir olduğu değerlendirilebilir. Böyle bir yaklaşım, hem temel hakların korunmasını hem de teknolojik gelişmenin sürdürülebilir

ve toplumsal fayda üreten bir şekilde ilerlemesini mümkün kılacaktır³⁶.

Sonuç olarak, yapay zekâ yönetişimine ilişkin tercihlerin yalnızca teknolojik değil; aynı zamanda hukuki, etik ve toplumsal geleceği doğrudan etkileyen stratejik kararlar olduğu açıktır.

³⁶ B. Sina Güneş, Artificial Intelligence and Emerging Technologies in Türkiye: Legal Adaptation from a Constitutional and Public Law

Perspective, Journal of Artificial Intelligence and Human Sciences, 2025.
<https://zenodo.org/records/16233510>

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın akademik incelemesinde sunduğu değerli katkıları için Dr. Seher Şahin'e teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

Anu Bradford, Digital Empires: The Global Battle to Regulate Technology, Columbia Law School,2023.

Avrupa Parlamentosu ve Konsey (2016). Tüzük (AB) 2016/679, General Data Protection Regulation, (Genel Veri Koruma Tüzüğü). <https://eur-lex.europa.eu/el/reg/2016/679/oj/eng>, Erişim tarihi: 30/11/2025.

Avrupa Parlamentosu ve Konsey (2024). Tüzük (AB) 2024/1689, Artificial Intelligence Act, (Yapay Zekâ Yasası), <https://eur-lex.europa.eu/el/reg/2024/1689/oj/eng>, Erişim tarihi: 30/11/2025.

Ren Bin Lee Dixon, Artificial Intelligence Governance: A Comparative Analysis of China, the European Union, and the United States -Discussion: The Context of Governance in China, the European Union, and the United States, The University of Minnesota, 2022.

First Amendment, ABD, 1791, <https://constitution.congress.gov/browse/amendment-1/> Erişim Tarihi: 30/09/2025.

California Consumer Privacy Act, California, 2018, <https://cpga.ca.gov> › pdf › ccpa_statute, Erişim Tarihi: 07/12/2025.

AI Bill of Rights Blueprint, Washington, <https://bidenwhitehouse.archives.gov/ostp/ai-bill-of-rights/>, Erişim Tarihi: 30/09/2025.

NIST AI Risk Management Framework, Gaithersburg, <https://www.nist.gov/itl/ai-risk-management-framework>, Erişim Tarihi: 30/09/2025.

OpenAI, Responsible AI İlkeleri, <https://openai.com/safety/>, Erişim Tarihi: 03/11/2025.

Google, AI Principles Rehberi, <https://ai.google/principles> Erişim Tarihi: 03/11/2025.

Manipulating Social Media to Undermine Democracy, ABA, ABD, 2017, https://www.americanbar.org/groups/public_interest/election_law/american-democracy/our-work/democracy-database/manipulating-social-media-undermine-democracy/, Erişim Tarihi: 03/11/2025.

Gorwa, Robert & Garton Ash, Timothy, 2020, “Aspirational Platform Governance: Content Moderation and the Digital Public Sphere”. Internet Policy Review.

Gülşah Özdemir, Çin'in Yapay Zeka Yönetişiminde Güvenlik Paradigmaları: Stratejik Bir İnceleme, Yeni Medya Çalışmaları, 719-750, 28/09/2025.

Alex He, AI Development and Governance in China amid Geopolitical Tensions, CIGI Paper No. 338 — November 2025, https://www.cigionline.org/static/documents/no.338_He.pdf, Erişim Tarihi: 02/11/2025.

Yeni Nesil Yapay Zekâ Gelişim Planı (AIDP), Stanford University, 2017, <https://digichina.stanford.edu/work/full-translation-chinas-new-generation-artificial-intelligence-development-plan-2017/>, Erişim Tarihi: 02/11/2025.

Data Security Law (DSL), Stanford University, 2021, <https://digichina.stanford.edu/work/translation-data-security-law-of-the-peoples-republic-of-china/> Erişim Tarihi: 02/11/2025.

Personal Information Protection Law (PIPL), Stanford University, 2021, <https://digichina.stanford.edu/work/translation-personal-information-protection-law-of-the-peoples-republic-of-china-effective-nov-1-2021/> Erişim Tarihi: 02/11/2025.

Noah Berman, Lindsay Maizland -Andrew Chatzky, Is China's Huawei a Threat to U.S. National Security?, 2023, <https://www.cfr.org/backgrounder/chinas-huawei-threat-us-national-security>, Erişim Tarihi: 02/11/2025.

Hicham Adarok, Customer Loyalty in the Digital Era: Toward an Integrated Conceptual Framework of Engagement, Trust, and Relationship Quality, Morocco, 2025, <https://ijemd.org/articles/customer-loyalty-in-the-digital-era-toward-an-integrated-conceptual-framework-of-engagement-trust-and-relationship-quality-2025-11-01>, Erişim Tarihi: 07/12/2025.

Li Jing, The Impact of Confucian Ethics on Social Harmony in Contemporary China, Journal of Philosophy, Culture and Religion, 2024, <https://iprjb.org/journals/JPCR/article/view/2604/3033>, Erişim Tarihi: 05/12/2025.

Anika Shahjabin, China's AI Capitalism: Varieties of Capitalism, State Strategy, and Socio-Cultural Embeddedness in the Pursuit of Technological Dominance, University of Glasgow - Department of Economics, 2021, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5439495 Erişim Tarihi: 21/01/2026

Algorithmic Recommendation Regulation, Çin, 2021, <https://www.chinalawtranslate.com/en/algorithms/#gsc.tab=0>, https://www.cac.gov.cn/2022-01/04/c_1642894606364259.htm, Erişim Tarihi: 07/12/2025.

Steve Rolf, China's Regulations on Algorithms, Fes Briefing, 2023, <https://digit-research.org/insights/chinas-regulations-on-algorithms/#:~:text=The%20new%20Chinese%20provisions%2C%20consisting%20of%2035%20brief,and%20e-commerce%20to%20fraud%20prevention%20and%20platform%20work>, Erişim Tarihi: 05/12/2025.

Maia Gamsakhurdia- Giorgi Chkhikvishvili, International Relations, Strategic Influence, and Public Policy- AI Technologies and XI Jinping's "Chinese Dream" – A New Paradigm of Soft Power, European Political and Law Discourse (2025), 12, 6. <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2025/2025-12-6/05.pdf>, Erişim Tarihi: 20/01/2026

Zhong NAN, China to Enhance Digital Ties With More Countries, Çin, 2023, <https://govt.chinadaily.com.cn/s/202307/12/WS64ae43be498ea274927c4cbb/china-to-enhance-digital-ties-with-more-countries.html>, Erişim Tarihi: 06/12/2025.

News European Parliament, Artificial Intelligence Act: MEPs adopt landmark law, 13-03-2024. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240308IPR19015/artificial-intelligence-act-meps-adopt-landmark-law>, Erişim Tarihi: 21/01/2026

The White Paper on Artificial Intelligence, European Parliament, 2020, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/648773/IPOL_BRI%282020%29648773_EN.pdf?utm_source, Erişim Tarihi: 06/12/2025.

Dijital Pazarlar Yasası (Digital Markets Act), (EU), 2022, https://digital-markets-act.ec.europa.eu/legislation_en?utm_source Erişim Tarihi: 01/11/2025.

Dijital Hizmetler Yasası (Digital Services Act), (EU), 2022, https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj/eng?utm_source Erişim Tarihi: 03/11/2025.

Proposal for a Council Directive on the Common System of a Digital Services Tax on Revenues Resulting from the Provision of Certain Digital Services, Avrupa Komisyonu, Brussels, 21.03.2018 https://taxation-customs.ec.europa.eu/system/files/2018-03/proposal_common_system_digital_services_tax_21032018_en.pdf, Erişim Tarihi: 08/12/2025.

Platform Çalışanlarına İlişkin AB Direktif Teklifi (*Proposal for a Directive on Improving Working Conditions in Platform Work*), (EU), 2021, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52021PC0762&utm_source, Erişim Tarihi:03/11/2025.

AB Sosyal Haklar Sütunu (*European Pillar of Social Rights*), (EU), 2021, https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/european-pillar-social-rights-building-fairer-and-more-inclusive-european-union_en?utm_source, Erişim Tarihi: 03/11/2025.

Valentin Wittmann, Timo Meynhardt, Human-centric AI governance: what the EU public values, what it really, really values, *Government Information Quarterly* 42, 2025, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0740624X25000784>, Erişim Tarihi: 19/01/2026.

B. Sina Güneş, Artificial Intelligence and Emerging Technologies in Türkiye: Legal Adaptation from a Constitutional and Public Law Perspective, *Journal of Artificial Intelligence and Human Sciences*, 2025, <https://zenodo.org/records/16233510>, Erişim Tarihi: 20/01/2026.

İSTANBUL BAROSU

•

Bilişim Hukuku Komisyonu

•

Yapay Zekâ Çalışma Grubu

•

2026

Editörler

Av. Müge Kahveci

Av. Nursena Çetingül